

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

Кафедра археології, етнології та всесвітньої історії

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор

(Майя НІКОЛАСВА)

2024 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

МУЗЕОЛОГІЯ

Рівень вищої освіти: Перший (бакалаврський)

Галузь знань: 03 Гуманітарні науки

Спеціальність: 032 Історія та археологія

Освітньо-професійна програма: Історія та археологія

Робоча програма навчальної дисципліни «Музеологія». Одеса: ОНУ, 2024. 12 с.

Розробник: Ізбаш-Гоцкан Тетяна Олександрівна, кандидат історичних наук,
доцент, доцент кафедри археології, етнології та всесвітньої історії

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри археології, етнології та
всесвітньої історії

Протокол № 1 від "29" серпня 2024 р.

Завідувач кафедри _____ (Олена СМІНТИНА)
(підпис) (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Погоджено із гарантом ОПІ/ОНП «Історія та археологія»

_____ (Наталія ПЕТРОВА)
(підпис) (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Схвалено навчально-методичною комісією факультету історії та філософії

Протокол № 1 від "30" серпня 2024 р.

Голова НМК _____ (Галина ЛЕВЧЕНКО)
(підпис) (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____

Протокол № _____ від "____" _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____ (_____)
(підпис) (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____

Протокол № _____ від "____" _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____ (_____)
(підпис) (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Загальна кількість: кредитів – 3 годин – 90 змістових модулів – 2	Галузь знань <u>03 Гуманітарні науки</u> (шифр і назва) Спеціальність <u>032 Історія та археологія</u> (код і назва) Спеціалізація (ї): _____ (назва) Рівень вищої освіти: <u>перший (бакалаврський)</u>	Обов'язкова	
		Рік підготовки:	
		2-й	2-й
		Семестр	
		4-й	4-й
		Лекції	
		24 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		12 год.	4 год.
		Лабораторні	
		-	-
		Самостійна робота	
		54 год.	80 год.
		Форма підсумкового контролю: Іспит	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета – ознайомити студентів з основними етапами розвитку та змісту музейної справи, розкрити сутність й специфіку існуючих сьогодні музейних комплексів як основи музейної освіти й різновиду історичної освіти.

Завдання полягають у ознайомленні майбутніх фахівців-істориків та археологів з існуючими різновидами вітчизняних і світових музеїв, досвідом роботи у системі музейної справи, з найбільш оптимальними формами використання музейних предметів (експонатів) в системі передачі історичної інформації. Завданням курсу також є патріотичне виховання студентської молоді на підставі вивчення специфіки й унікальності музеїв України.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних **компетентностей**:

а) загальних (ЗК): ЗК 8. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях; ЗК 10. Здатність працювати в команді; ЗК 11. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності);

б) спеціальних/фахових (СК/ФК): СК 5. Здатність відшукувати необхідні для освітньої та наукової діяльності історичні джерела (архівні та опубліковані документи, етнографічні, картографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти і т. п.); СК 7. Здатність використовувати фахові знання та професійні навички для виявлення, охорони та популяризації історико-культурної спадщини; СК 12. Здатність робити відбір та прийняття на збереження артефактів і документів у відповідності до нормативів, організовувати археографічну діяльність, роботу в архівах та музеях, державних наукових та науково-дослідних установах у відповідності з прийнятими правилами та нормами.

Програмні результати навчання (ПРН): 3. Знати основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, принципи і методи історичного пізнання, основні типи і види історичних джерел; 4. Володіти понятійно-категоріальним апаратом історичної науки, професійно оперувати науковими термінами, прийнятими у фаховому середовищі; 5. Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами; 9. Мати навички організації практичного вирішення питань історичної пам'яті та охорони матеріальної й нематеріальної культурної спадщини України; 10. Застосовувати сучасні методики у процесі популяризації історії та археології, а також здійсненні різних видів педагогічної діяльності.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен

знати:

- основи роботи із музейною документацією та музейними фондами;
- різновиди музейних комплексів по структурі, юридичному статусу, особливості діяльності;
- специфіку створення музеїв, принципи комплектації та оформлення музейних експозицій постійного та тимчасового (виставки) плану;
- особливості формування музейних колекцій

вміти:

- володіти специфічною музейною термінологією (мовою музеїв);
- класифікувати артефакти в якості музейного предмету;
- працювати з обліковою документацією музеїв;
- готувати сценарії екскурсій та планувати екскурсійні маршрути;
- залучати знання про організацію роботи провідних музеїв світу для практичної діяльності;
- бачити унікальність та особливу цінність пам'ятників культурної спадщини, які збереглися у музейних фондах та експозиціях.

3. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Теоретичні засади музеології та історія створення музеїв.

Тема 1. Музеологія як наукова дисципліна.

Історія становлення музеології як наукової дисципліни. Історіографія музейної справи. Структура, об'єкт, предмет і метод музеології. Базові поняття музеології. Музеологія у системі наук. Музеологічні наукові і навчальні центри.

Тема 2. Історія музейної справи.

Музей як особливий історико-культурний та науковий об'єкт. Етимологія терміну «музей». Передумови виникнення музеїв. Концепції розвитку музеїв.

Перші музеї Стародавньої Греції. Виникнення перших наукових музеїв у XVI – XVII ст. як систем збереження стародавніх артефактів. Найбільші музеї світу XVIII-XIX ст.: класифікація, специфіка формування колекцій. Створення художніх, національних та вузькоспеціалізованих музеїв у Європі і світі.

Тема 3. Історія і діяльність провідних музеїв світу.

Головні музеї світу – історія і сучасність: Британський музей (Лондон), Лувр (Париж), Прадо (Мадрид), Рейксмузеум (Амстердам), Палаццо Пітті (Флоренція), Національний музей (Пекін), Єгипетський музей (Каїр) тощо.

Провідні художні музеї світу: Лондонська національна галерея, Метрополітен (Нью-Йорк), Галерея Уффіці (Флоренція), Дрезденська галерея тощо.

Основні природничі музеї світу: Державний природничий музей НАН України, Національний музей природознавства в Вашингтоні, Лондонський королівський природничий музей.

Тема 4 . Розвиток музейної справи сучасній Україні.

Законодавче поле та ідеологічні функції. Періоди розвитку музейної справи. Україна як держава музеїв. Київський та Переяслав-Хмельницький музейні ареали.

Трансформація музейної справи в сучасній Україні. Модернізація «старих» та створення нових музейних комплексів.

Тема 5. Історія створення і сучасна діяльність музеїв в Одесі та Одеській області.

Виникнення і діяльність перших музеїв в Одесі. Головні музеї Одеси та їхня специфіка, в тому числі вузько спеціалізованих музеїв міста. Характеристика основних музеїв Одеської області.

Змістовий модуль 2. Специфіка музейної справи та роботи музейних установ.

Тема 6. Система організації музейної справи.

Класифікація музеїв. Різновиди музеїв по юридичному статусу, масштабу діяльності та змісту колекцій. Зв'язок музеїв з територіальними регіонами, галузями науки, техніки, культури. Державні, відомчі та громадські музеї. Типи музеїв. Музей під відкритим небом. Музей-заповідник. Меморіальний музей. Будинок-музей. Музей-квартира. Головний музей та його філії. Музейна сітка. Сукупність музеїв, яка створилася по територіальному, відомчому чи науково-профільному типу. Категорії музеїв та параметри визначення його знаковості у відповідній категорії (обсяг основного фонду, експозиційні площі, відвідуваність, історичне, наукове, культурознавче та ідеологічне навантаження).

Тема 7. Структура музею та його функції.

Центральні органи управління музейною справою. Дирекція музеїв та її функції. Відділи та сектора музеїв та музейних комплексів. Науково-допоміжні та виробничі органи музеїв. Бібліотеки та архіви музейних установ. Виробничо-господарські структури музеїв: бухгалтерія, канцелярія, відділ кадрів. Принципи комплектування музеїв фаховим та допоміжним персоналом.

Соціальні функції музеїв: документування пам'ятників природи, історії, культури, науки, техніки, суспільного життя. Освітні та виховні функції музеїв: пізнавальні, пропагандистські, морально-виховні та естетико-виховні. Розвиток соціальних функцій музеїв.

Тема 8. Музейне джерелознавство. Музейний предмет та його властивості.

Музейний предмет як основа музейної комунікації. Класифікація музейних предметів. Найновіші тенденції у розумінні музейного предмету. Нематеріальні об'єкти спадщини у музеях. Об'єкт і предмет музейного джерелознавства.

Тема 9. Музейна експозиція та її створення.

Проектування музейної експозиції. Експозиційні матеріали. Принципи побудови експозиції, експозиційні прийоми. Методи проектування експозиції. Система виставок як специфічна форма функціонування основної музейної експозиції. Постійні та тимчасові виставки.

Тема 10. Види музейної діяльності.

Науково-фондова робота. Наукова організація музейних фондів. Наукове комплектування фондів музею. Облік і вивчення музейних фондів. Фондова інформаційна система. Науково-освітня та екскурсійна діяльність. Динаміка освітніх моделей музею. Музеї в системі позашкільної освіти. Музейна педагогіка як дисципліна, що формується.

Науково-дослідницька робота. Видавнича діяльність музеїв.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Теоретичні засади музеєзнавства та історія створення музеїв.												
Тема 1. Музеологія як наукова дисципліна	8	2	2			4	9		2			8
Тема 2. Історія музейної справи.	8	2				6	9					8
Тема 3. Історія і діяльність провідних музеїв світу.	8	2	2			4	9	1				8
Тема 4. Розвиток музейної справи в сучасній Україні	12	4	2			6	10	2				8

Тема 5. Історія створення та сучасна діяльність музеїв в Одесі та Одеській області	12	2				8	11	1	2			8
Разом за змістовим модулем 1	48	12	6			28	48	6	2			40
Змістовий модуль 2. Специфіка музейної справи та роботи музейних установ												
Тема 6. Система організації музейної справи.	8	2	2			4	9	2				8
Тема 7. Структура музею та його функції.	8	2	2			4	9					
Тема 8. Музейне джерелознавство. Музейний предмет та його властивості.	10	4				6	12	2	2			8
Тема 9. Музейна експозиція та її створення.	10	2	2			6	9	2				8
Тема 10. Види музейної діяльності.	8	2				6	9					
Разом за змістовим модулем 2	44	12	6			26	48	6	2			40
Всього	90	24	12			54	96	12	4			80

5. Теми семінарських занять
Семінарські заняття не передбачені.

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин д/в	Кількість годин з/в
1	Музеологія як наукова дисципліна	2	
2	Система організації музейної справи.	2	
3	Розвиток музейної справи в сучасній Україні	2	2
4	Основні елементи музею та його функції.	2	
5	Принципи формування музейних колекцій та експозицій.	2	
6	Культурно-просвітницька діяльність музеїв	2	2
	Всього	12	4

7. Теми лабораторних занять
Лабораторні заняття не передбачені.

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин д/в	Кількість годин з/в
1	Музеологія як наукова дисципліна	4	8
2	Історія музейної справи.	6	8
3	Історія і діяльність провідних музеїв світу.	4	8
4	Розвиток музейної справи в сучасній Україні	6	8
5	Історія створення та сучасна діяльність музеїв в Одесі та Одеській області	8	8
6	Система організації музейної справи.	4	8
7	Структура музею та його функції.	4	8
8	Музейне джерелознавство. Музейний предмет та його властивості.	6	8
9	Музейна експозиція та її створення.	6	8
10	Види музейної діяльності.	6	8
	Разом	54	80

До самостійної роботи відноситься:

- [1] – Опрацювання лекційного матеріалу.
- [2] – Опрацювання базової та додаткової літератури.
- [3] – Робота зі словарно-енциклопедичної літературою.
- [4] – Робота зі сайтами музеїв світу.

9. Методи навчання

Програма курсу базується на застосуванні історичного, проблемно-хронологічного, історико-порівняльного, статистичного та інших методів історичного дослідження, а також на основі впровадження комп'ютерних систем навчання.

Пояснювально-ілюстративний метод: застосовується в лекційному курсі, як традиційно основному методі передачі студентам знань з історії середніх віків.

Репродуктивний метод. На практичних заняттях студенти використовують знання, отримані на лекціях та під час самостійної роботи.

Метод проблемного викладання. Тематика лекцій та практичних занять має проблемну складову.

Евристичний метод. Під час самостійної роботи студенти відшуковують в навчальній та науковій літературі факти та самостійно роблять висновки.

Дослідницький метод. Використовується на практичних заняттях під час роботи з джерелами. Може бути залучений також в ході виконання ІНДЗ.

10. Форми контролю і методи оцінювання

(у т.ч. критерії оцінювання результатів навчання)

Поточний контроль здійснюється у формі оцінювання роботи на практичних заняттях. Оцінюється виконання практичних навичок студентів під час роботи з текстами нарративних, візуальних та матеріальних джерел, індивідуальні доповіді, вміння брати участь в дискусіях, рецензувати та оцінювати роботу іншого.

Підсумковий контроль проводиться у формі усного іспиту.

Оцінка за національною шкалою	Теоретична підготовка	Практична підготовка
	здобувач освіти	
Відмінно	у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей;	глибоко та всебічно розкриває сутність практичних завдань, використовуючи при цьому нормативну, обов'язкову та

	глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань, використовуючи при цьому нормативну, обов'язкову та додаткову літературу; робить самостійні висновки, виявляє причинно-наслідкові зв'язки; самостійно знаходить додаткову інформацію та використовує її для реалізації поставлених перед ним завдань. Здобувач здатен виділяти суттєві ознаки вивченого за допомогою операцій синтезу, аналізу, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами та відомостями.	додаткову літературу; може аргументовано обрати раціональний спосіб виконання завдання й оцінити результати власної практичної діяльності; виконує творчі завдання та ініціює нові шляхи їх виконання; вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу; проявляє творчий підхід до виконання індивідуальних та колективних завдань при самостійній роботі.
Добре	достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, використовуючи при цьому нормативну та обов'язкову літературу; при представленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, застосовує знання для розв'язання стандартних ситуацій; самостійно аналізує, узагальнює і систематизує навчальну інформацію, але допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки.	володіє навичками роботи з джерелами за зразком; має стійкі навички виконання завдання
Задовільно	володіє навчальним матеріалом на репродуктивному рівні або відтворює певну частину навчального матеріалу з елементами логічних зв'язків, знає основні поняття навчального матеріалу; має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого; під час виявлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків.	може використовувати знання в стандартних ситуаціях, має елементарні, нестійкі навички виконання завдання
Незадовільно з можливістю повторного складання	володіє навчальним матеріалом поверхово й фрагментарно (без аргументації та обґрунтування); безсистемно виокремлює випадкові ознаки вивченого; не вміє робити найпростіші операції аналізу і синтезу; робити узагальнення, висновки; під час відповіді допускаються суттєві помилки	недостатньо розкриває сутність практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності, правильно вирішив окремі завдання за допомогою викладача, відсутні сформовані уміння та навички.
Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не володіє навчальним матеріалом	виконує лише елементи завдання, потребує постійної допомоги викладача

11. Питання для підсумкового контролю

1. Предмет та завдання музеології. Музеологія у системі наук.
2. Історіографія музеології.
3. Музеологічні наукові і навчальні центри
4. Законодавчі основи музейної справи в Україні.
5. Передумови виникнення музеїв, розвиток музеїв в античну добу і середньовіччя.
6. Розвиток музеїв в модерну добу.
7. Розвиток музейної справи в сучасній Україні.
8. Розвиток музейної справи в Одесі та Одеській області.
9. Головні сучасні європейські музеї та особливості їх експозиції.
10. Поняття і моделі класифікації музеїв.
11. Структурні підрозділи музеїв та їх функції.
12. Музейне джерелознавство та його особливості.
13. Поняття “музейний предмет” та його особливості.
14. Наукова організація і комплектування музейних фондів.
15. Облік музейних фондів і облікова документація.
16. Наукове проектування музейної експозиції та його етапи.
17. Методи і принципи побудови експозиції, експозиційні прийоми.
18. Особливості створення експозицій різних груп музеїв історичного профілю.
19. Система виставок як специфічна форма функціонування основної музейної експозиції
20. Напрямки науково-дослідницької роботи музеїв.
21. Основні складові науково-фондової роботи музеїв.
22. Соціальні функції музеїв: документування пам'яток природи, історії, культури, науки, техніки, суспільного життя
23. Види і форми культурно-просвітницької та навчально-виховної роботи у музеї.
24. Модель створення музейної експозиції шкільного музею.
25. Урок історії в контексті музейної експозиції.
26. Екскурсійна робота в музеї. Методи, форми, види екскурсій.
27. Юридична охорона музейних фондів та її суть.
28. Музейний менеджмент.
29. Музейний маркетинг.
30. Інформаційні технології у музейній справі.

12. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточний та періодичний контроль		Підсумковий контроль (іспит)	Сума балів
Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2		
25	25	50	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проєкту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
85-89	B	добре	
75-84	C		
70-74	D	задовільно	
60-69	E		

35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. Навчально-методичне забезпечення

1. Гребцова І.С. Музеологія. Навчально-методичний посібник. Одеса, 2020. 142 с.
2. Ізбаш-Гоцкан Т.О. Робоча програма навчальної дисципліни Музеологія. Одеса, 2024. 12 с.
3. Силабус курсу Музеологія. 4 с.

14. Рекомендована література Основна

1. Указ Президента України «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання молоді» [від 27.10.2009 № 3754/981/538/493](#).
2. Указ Президента України «Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного виховання дітей та молоді» [№ 334/2015](#).
3. Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», від 09.04.2015 [№ 317](#).
4. Закон України про музеї та музейну справу від 29.06.1995 з доповненнями та уточненнями (останнє від 21.01.2016 р.).
5. Закон України «Про охорону культурної спадщини» // Відомості Верховної Ради України. 2000. № 39.
6. Закон України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті», від 09.04.2015 [№ 314](#).
7. Основи музеєзнавства: навчальний посібник / В.В. Виноградова Ю В., Г. Дарчук. Львів, 2012. 184 с.
8. Руденко С. Б. Музейна пам'ятка : соціокультурна сутність та місце в системі історико-культурних цінностей. Київ: НАКККіМ, 2012. 120 с.
9. Якубовський В.І. Музеєзнавство [Текст] : посіб. для студ. вищ. навч. закл. Кам'янець-Подільський : Мошак М. І., 2012. 351 с.

Додаткова

1. Ізбаш-Гоцкан Т.О., Колесніченко Є. Музей «Нумізматична колекція професора Петра Йосиповича Каришковського» *Український нумізматичний щорічник*. Вип. 5. Переяслав, 2021. С.320-324.
2. Котлер Н. Музейний маркетинг і стратегія: формування місії, залучення публіки, збільшення доходів і ресурсів. Київ: Стилос, 2010. 528 с.
3. Легасова Л., Шевченко Н. Концептуальні засади наукової діяльності Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років» на 2012–2020 рр. *Сторінки воєнної історії України*. 2012. Вип. 15. С. 240–257.
4. Маньковська Р.В. Музеї України у суспільно-історичних викликах ХХ – початку ХХІ століття. Львів: Простір, 2016. 408 с.
5. Музейні колекції: історія, дослідження, атрибуція. Київ: ТОВ ХІК, 2010. 324 с.

6. Петрова Наталія. Музейні колекції Одещини в системі формування народознавчої компетенції студентів-істориків (з досвіду роботи) *Проблеми збереження і популяризації культурної спадщини: виклики та можливості*. Львів: ТзОВ «Нео Друк», 2018. С.324-330.
7. Петрова Н.О. Одеський історико-краєзнавчий музей в системі національно-патріотичного виховання та формування народознавчої компетенції студентів-істориків (з досвіду роботи) *Вісник Одеського історико-краєзнавчого музею*. № 15. Одеса, 2016. С. 60-64.
8. Петрова Н. О. Фахова підготовка істориків засобами музейної педагогіки: виклики сучасності та досвід роботи ОНУ імені І.І.Мечникова *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету* : збірник наукових праць. Серія: Історичні науки. Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2022. Вип. 59. С.122-130.
9. Піоро В., Рябчук С. Як себе бачить і чого прагне сучасний музей. *Музейний простір*. 2013. № 1. С. 2-6.
10. Соціологія музею: презентація на тлі простору і часу. Київ : НАКККіМ, 2015. 218 с

15. Електронні інформаційні ресурси

1. Вісник Одеського краєзнавчого музею. – Вип. 1-14. – Режим доступу: <http://www.history.odessa.ua/publication3/stat16.htm>
2. Капустіна Н.І. Концепція розвитку (стан, збереження традицій, основні напрямки та перспективний план розвитку і діяльності) Дніпропетровського національного історичного музею імені Д.І. Яворницького на 2011–2015 рр. [Електронний ресурс] // <http://museum.dp.ua/project03.html>.
3. Музей і майбутнє: тенденції розвитку музеїв у світі на межі тисячоліть. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://museum.dp.ua/article0140.html>
4. Музейний простір України [Електронний ресурс] На сервері “Музейний портал України”[on-line]. Режим доступу: <http://www.ukrmuseum.org.ua>
5. Чупрій Л. В. Стан та проблеми музейної справи в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.museumukraine.org.ua/index.php?go=News&in=view&id=4744>.